

Ф Р Г

„ARCADIA“, Берлин—Ню Йорк, 1982, кн. 3

В рецензираната книжка привлича вниманието изследването на Хайко Юкер „Един добър датски европеец. Георг Брандес и Фридрих Ницше“. Авторът изхожда от идеята, че към значителните постижения на Брандес в областта на литературната история и критика спада без съмнение откритието и пропагандирането на непознатия дотогава немски философ и поет Фридрих Ницше. В статията той си поставя за цел да проучи отношенията между двамата и да изясни последиците от това общуване за датския литературен историк.

Георг Брандес е роден две години преди Ницше, но го надживява с цели двадесет и седем години. Популярността му в Германия е била значителна — за това говори, че г-ндир смъртта му там излизат повече от четиридесет възпоменателни статии. През целия си живот Брандес е бил обект на възхищение, но и на упреци. Наченките на това отношение трябва да се търсят в капиталната шестомна творба на Брандес „Главните течения на литературата на XIX в.“, чиито отделни томове са достигнали в немски превод до десет издания през 20-те години на нашия век. В Германия наострят уши не само поради факта, че в прочутата си встъпителна лекция от 1871 г. просветителят Брандес защитава правото на свободните изследвания и на свободната мисъл като най-висша научна цел; по-важно се оказва това, че той поставя следното програмно изискване: „Дали една литература е жива в наши дни, проличава по това, че тя поставя проблеми за обсъждане.“ Следствието от подобно изискване е било ясно: то означава отвърщане от поетическия реализъм (обозначен в датското литературознание като „романтизъм“) и насочване към една обрната към съвременността, социалнокритична литература. Например Бьорнстерне Бьорнсон и Хенрик Ибсен дължат много на Брандес в това отношение, отбелязва авторът.

Датският литературен историк е бил личност от европейски мащаб, затова не е чудно, че още непопулярният тогава Фридрих Ницше му е праснал свои творби за мнение. В автобиографията си Брандес записва, че първото съчинение на Ницше, с което се е запознал, е „Ненавременни размисления“ —

книга, събудила впрочем всеобщ интерес. От своя страна Ницше следи отблизо творчеството на Брандес и през 1883 г. пише на издателя си Е. Шмайцнер: „Искам да насоча вниманието Ви към господин Брандес, историка на културата, който понастоящем пребивава в Берлин. Той е най-остроумният измежду всички днешни датчани. Узнавам и това, че се занимава задълбочено с мене.“

Ницше изпраща на Брандес и книгите си „Отвъд добро и зло“ и „Към генеалогията на морала“. В писмо от 1887 г. Брандес му отвърща: „За мене е чест да бъда известен за Вас, и то известен по такъв начин, че сте решили да ме спечелите за свой читател.“ В същото писмо обаче Брандес признава, че не разбира всичко от книгите на Ницше. „Вашето презрение към морала на състраданието ми е все тъй непонятно“ — пише той. Заседно с това писмото съдържа определение за творчеството на Ницше, което впоследствие предизвиква такова голямо впечатление — „аристократичен радикализъм“. В отговор Ницше отбелязва: „Изразът „аристократичен радикализъм“ е много добър. Това, с Ваше разрешение, е най-умната фраза, която досега съм чел за себе си.“ И донякъде в отплата Ницше нарича Брандес „един добър европеец“ — фраза, свързана с представата за културната мисия на „свободните, твърде свободните духове“, истинските „наследници на Европа“.

В по-нататъшната си кореспонденция с Ницше, изтъква авторът на статията, Брандес върши онова, което е вършил в писмовното си общуване с толкова много други хора — той предава познанията си за други книги и автори, той пренася култура. Така в писмо от 1888 г. Брандес насочва Ницше към произведенията на сънародника си Киркегор, а след това и към тези на „единствения шведски гений Август Стриндберг“. В същото време той запознава Стриндберг с творчеството на Ницше; това става причина да се разгърне кореспонденция между Стриндберг и Ницше. Хайко Юкер смята, че именно тук Брандес е в стихията си — да служи като литературен посредник, комуто доставя най-голямо удоволствие да свързва и сближава сродни духове. През 1888 г. Брандес пише в този смисъл на Стриндберг: „Радвам се, че приобщих двама тъй значими мъже като Вас и него и че допринесох те да се разбират един друг.“ За просветителя Брандес е показа-

телно това, че и към двамата писатели той за- свидетелствува известни резерви и съвсем не е темен сляп почитател, но все пак е в състояние да съзре, че се касае за пътеуказващи личнос- ти, заключава авторът.

Последното писмо на Нишше до Георг Брандес от 4. I. 1889 г. вече е белязано от разрухата на личността му: „За приятеля Георг, след като ти ме откри, не представля- ваше голяма трудност да ме намери — сега трудността е да ме загуби... Разпнатият.“ Писмото изглежда лишено от здрав смисъл, но Хайко Юкер установява някои връзки между него и пасаж от „Заратустра“, където се казва: „Вие още не сте се подирили — за- това намерихте мене. Тъй вършат всички вярващи, затова е тъй нищожна всяка вяра. А сега ви повелявам да загубите мен и да намерите себе си.“ Една от основните цели на „Заратустра“ е именно постигането на самостоятелност и независимост, посочва ав- торът.

Брандес е виждал значението на Нишше преди всичко в борбата му против моралните предразсъдъци, в поставянето под въпрос на традиционните морални стойности. Бран- дес е познавал добре английската философия на благодействието и с оглед на нея се е опи- тал в статията си „Аристократичен радика- лизъм“ (1889) да разясни позицията на Нишше. Там той посочва, че владеещият морал на безкористното е навярно добър за обществото, но лош за индивида, според възгледа на немския философ. Самият Брандес застъпва схващането, че великата личност не се про- тивопоставя на моралния принцип на об- щественото благополучие. Великият човек не е средство към целта (именно постигането на това благополучие) или само „слуга на човечеството“; също така той не е и абсолют- ната, най-висша цел на общественото разви- тие. Брандес изхожда от примера на Леонар- до и Гьоте, за да формулира мисълта, че ве- ликият човек в известен смисъл е самоцелен, но неговите постижения служат на редица следващи поколения. С това поддържане на морала на благополучието, според който нравствеността на едно деяние се определя от неговото въздействие, Брандес се раз- граничава от Нишше. Също и в последния раз- дел на статията си Брандес се дистанцира от някои пунктове в творчеството на философа. Той посочва, че Нишше като типичен немец не би могъл да възприеме английското ста- новичие за всеобща полезност, принципа за възможно най-голямо щастие за възможно най-много хора. Според него типично немско е у Нишше презрението му към демокрацията, неуважението и обръкането му отношение към жените, несправедливите му нападки срещу социализма и анархизма. Сам Бран- дес е писал на Нишше през 1887 г.: „Въпреки Вашия универсализъм, в начина си на мислене и писане Вие сте твърде немски.“ На друго място Брандес подчертава: „В книгите на Нишше аз се натъкнах на мисли, които вече

сам бях премислил в подемичен дух и които ми бяха близки, донякъде релефно отпечатани в съзнанието ми; от друга страна обаче, намерих там мисли, които ми бяха чужди, но ме провокираха да обоснова по-задълбо- чено тяхното отхвърляне или усвояване.“

В заключение авторът посочва, че с оглед на тези проучвания не бива да се надценява влиянието на Нишше върху Георг Брандес. Датският литературен историк е схванал пръв в страната си значението на Нишше, застъпил се е за него по вече споменатите причини и го е популяризирал в Европа чрез беседи и статии. В това се заключава неговата културна заслуга. Но че той критикува и отхвърля имен- но ония места в творчеството на Нишше, които по-късно се възприемат превратно и се използват за оправдание на най-грозни злодеяния — в това се съдържа друга, може би дори още по-голяма заслуга.

В. К.

ФРАНЦИЯ

SUD, Revue littéraire bimestrielle,
46/47, Marseille

Като наследи спрялото да излиза след ня- колко десетилетен живот „Кайе дю Сюд“, което зае видно място в историята на френ- ския периодичен литературен печат, дву- месечното литературно списание „Сюд“ пос- един широк път на възход под редакцията на значителен комитет от млади писатели, в който от редакционната колегия на „Кайе дю Сюд“ остана литературният критик и поет Леон-Габриел Гро, който в една сравни- телно късна възраст ни поднесе неотдавна един хубав избор от свои стихотворения под митологичното заглавие „Феникс“. Директор на новото издание „Сюд“ е младият поет Ив Брусар, подпомогнат от група предимно млади автори, между които и няколко бивши сътрудници на „Кайе дю Сюд“, в т. ч. и синът на основателя на „Сюд“ Пиер Малрийо. „Сюд“ излезе наскоро във внушителен двоен брой (46–47) с „фронтон“ (следвайки традицията на своя предшественик), посветен на Жан Русло, един от изтъкнатите пред- ставители на съвременната френска поезия, автор на значително творчество, бивш пред- седател на Съюза на френските писатели. В този богат и разнообразно съставен двоен брой на „Сюд“ поетът Жан Русло е привет- ствуван от свои колеги, приятели и почитатели с текстове, грижливо подбрани от Жан Буийе и Пиер Каминад. На челно място е „при- ветственото слово“ на поета Гилвик, с дата 21 юни 1981, което заслужава да приведем дословно тек.

„Аз съм от тези, които вярват, казва Гил- вик, че има поети, родени, за да бъдат поети, те съумяват да станат такива. Няма съмнение, че Жан Русло е именно от тях. Това, което

той пише, изтича от извора на поезията. От собствения му извор, защото никой друг не прилича на неговия. Обичам особено това, което той прави сега, достигнал зрялата си възраст. Какъв акцент!

Русло е от тези, които възпават всекидневното. Това произтича от обстоятелството, че той никога не е сам, но всякога в контакт с другите, с най-доброто от другите. Добротата не се скрива.

Особено в стихотворението. Дори и особено в най-светлото, в най-остро, скъпи Жан.“

Под наслов „Ни затворено, ни отворено писмо до Жан Русло“ колегата и приятелят му Ален Боске в пет ярко написани страници ни дава блестяща характеристика на поета Жан Русло. „Това, което мога да напиша за твоята поезия и за твоето творчество — поетическата работа — казва Ален Боске — се слива много добре с онова, което мога да пиша за твоята личност. От петнадесетина години насам творчество и личност не се разделят никак. Винаги съм смятал, че поемата (стихотворението) изписва собственият поет: най-напред, за да му даде едно утвърждение; сетне, по-просто, защото маслото и перото съставляват неговата арматура (carcasce), както възгледата — за миньора или върхът за водача в планината, или още седефът за ловца на бисери... Жан Русло или безмилостната чистота: заглавие за едно бъдещо есе“, казва в заключение Ален Боске.

Като характеризира Жан Русло: „Човек на днешното време, който би желал да живее своята собствена смърт“, Жан Буийе пише: „Русло не е това, което имаме навик да наричаме писател на възбуждането, на инвенцията или на есаята. Той би принадлежал по-скоро към рода, неудобен за добрите хора или за добрите буржоа, които търсят спокойствие, и може да пробуди много угризения у своите читатели.

Критикът Жан Буийе прибегва в обсега на своята оценка на Русло до онова, което последният казва за собственото си творчество: „В моите романи, както и в моите поеми — пише Русло — социалният човек е рядко отсъстващ; мисля дори, че е винаги присъстващ, най-малкото — филигранно. Моят автобиография, повече или по-малко вpletена — обикновено съвсем малко, — е моят главен фонд. Фикцията, собствено казано, никак не ме интересува, поне доколкото ми позволява да дам известно измерение на реалното.“ И Жан Русло прибави: „Никога не измислям своите персонажи. Съвсем очевидно е, че тяхната психология е в зависимост от моралното, семейно и професионално положение.“ И Жан Буийе пояснява: „Русло е бил винаги социален човек, в пълния смисъл на думата. Винаги открит за приятелство, чужд е на „култата от слонова кост“, на „византизма“. Не е имал, трябва да кажем това, свободно време. Изпитал е в началото принудите на едно скромно детство, отсъствието

на баща, убит във войната, на когото е посветил главно дългото и трогателно „Писмо до баща ми“. Съумял е да не се обезсърчи, да не се съсипе, борил се е постоянно да „излезе от безизходицата“, като е работил много, компенсирайки по този начин знанията, които не е можал да получи чрез една култура, която придобива благодарение на огромна асимилаторска способност и на силна воля. Чрез своята чувствителност на поет и чрез интелигентността си, открито казано, той надхвърля днес доста т. нар. специалисти. Русло няма желанието да обучава, задоволява се да каже на читателя да разбере, че се касае за един твърде голям урок по морал... Товарът на живота е тежък и нито почестите, нито успехите са, които дават лек на скритите болки, на конфликтите на сърцето и на разума, на всекидневните терзания, за да съхранят едно колебливо равновесие и да намерят една база.

Винаги е по-лесно да се заяви за един поет това, което той не е, отколкото това, което е — говори критикът Жан Буийе, — и да се каже, че Русло никога не е бил едно примитивно същество — това обяснява малко неща. Той приема своето положение понакояко с безпокойство, но със силата, която му дава неговата импозантна физическа структура и тази увереност, която виждаме да светва в неговия ясен поглед.

Трудно е да се обобщи и намери една основна линия в творческото развитие на Жан Русло, творчество многогранно, чиято тематика има здрави корени в живота на нашето съвремие, на което поетът на „Бронзираното сърце“ е вдъхновен и дълбок наблюдател. В тия здрави корени е логиката на Русловия реализъм, на поета и критика от приятелското сдружение „Рошфор“, на обществено и литературно дейния Русло, преутвърдил толкова с непосредствено си поетическо творчество, колкото с критическото дело името си на влиятелен представител на съвременната френска поетическа и критическа мисъл.“

Фронтонът, посветен на Жан Русло, обогатен с интересни критически оценки и с една доста подробна грижливо изготвена библиография, предлага на читателите на „Сюд“ цикъл стихотворни „вариации“ (Variations sur la cendre“) и единадесет стихотворения, в които вдъхновената лира на вече 70-годишния Жан Русло зазвучава ярко багрено и мелодически изразително. Съвременният френски поет, какъвто е Жан Русло, следва в тия свои „pé-dits“ (непубликувани творби) широко усвояване от съвременните френски поети „свободен стих“ с версификационно ефикасно уплътнени строфи, каквито той ни поднася в издадената през 1976 г. при Пиер Сегерс сбирка „Средства за съществуване“ („Moyens d'Existence“), към която френската критика прави чести позовавания в характеристиката на Русловото поетическо и общо литературно творчество.

Макар „фронтонът“, изнасящ на преден план творческия портрет на писателя Жан

Русло, да задържа остро вниманието на читателя, последният не може да отхвърне с мълчание останалите — значителни на брой — страници на „Сюд“, които придават забележителна текстова пълнота на този двоен брой. Размесено, стихотворения и проза са поместени от цигирания вече Жан Буийе и Ив Брусар, последният — талантлив поет и отговорен директор на „Сюд“, от Жан Л'Анселм и Андре Лод, критическа проза от Жан Рикарду и Пиер Каминад, автор на интересния очерк, озаглавен „Питагорец ли е Жан Рикарду?“. У Пиер Каминад четем: „В западната цивилизация смятат, че Питагор, роден към 580 г. пр. н. е. на о-в Самос, е в началото на математическата концепция за света и че открива една винаги жива традиция. Изучаването на числата, на отношенията и на пропорциите се е вдъхновявало от векове насам от неговото творчество и от Закона за Числото (число, ритъм, пропорции, хармония според румъно-европейския учен Матила К. Гика). . . “Интересно е да отбележим, че това, което пише Пиер Каминад, именно че „генераторната, структуралната, метафоричната роля, която играят понякога в Новия роман числа, фигури, полигони, е била систематизирана от Жан Рикарду още в първия негов роман (1961) „Обсерваторията на Кан“. Елен Пригожин е представила един много интересен етюд, озаглавен „Рикардолиенното приключение на числото“ на Международния симпозиум в Серизи (кари Париж) през 1971 г., като се е позовала главно на втория роман на Рикарду „Превземането на Константин“ (издание на „Минюй“, 1965). „Романите и новелите на Жан Рикарду — пише Елен Пригожин — са изградени между другите средства и върху едно привилегировано число с неговите многократно и неговите подразделения: осем.“ Сам писателят беше заявил произхода: числото на буквите, съставляващи буквите на неговото собствено и на фамилияното му име.

В „Обсерваторията на Кан“ — пише Пиер Каминад — авантюрата на числото е ангажирано много преди. Числото осем и осмоъгълникът (октогон), числото три и триъгълникът (триангл) са без съмнение привилегировани, но другите десетични цифри, няколкото многоъгълни (полигони), различни статични геометрични фигури или очертани чрез един жест, чрез едно движение, допринасят също за хармоничната постройка и развитие на текста. . .

„Обсерваторията на Кан“ е посветена на из и започва с два епиграфа относно опти-

ческата илюзия. . . Според някои автори из в галската цивилизация и в религията на друидите означава свещено място (друидите са жреци у древните гали/келти и служили на открито в горите). Така Шартър е бил тогава из на *карпутьте* (пазачи на камъните) могила (tertre), наречена „място на Силните“ (силен със значение на *посетен*), под която пещера и една долменова соба подслоняваха една Черна Богородица с изкопан тридесетметров кладенец. На това място трябваше да бъде построена през XI и XII в. Шартърската катедрала, една от истинските готики, според трите правоъгълни, кръгли и четвъртити таблици, по питагорово вдъхновение. Тази Черна Богородица се е наричала *изис*, *деметер* или *белизама* (отдето ще да е произлязло името *бос* (beauce), *напред* (съпруга и сестра) на Белен, великия жрец (бог) на галите.

Ис (свещено място) ще да се е намерало в из (легендарно бретонско селище) и в Париж например. Една презумпция, благоприятна в този смисъл на Ис се намира в етимологията (ис) за (ви-с) на гръцки, което означава сила (латинския *вис*), и което ще да е имало за произход санскритското *вайш*, витална сила. Прочее според Луи Шарпантие например галските *ис* са били „телурично живи“ точки (вж. в „Мистерии на Шартърската катедрала“, издание Робер Лафон, 1966, Париж) — казваме това, без да издаваме в аналогия, като предоставяме на науката грижата да установи това, което са били, или онова, което са щели да бъдат тези сили. Прочее обсерваторията, която е играла познатата своя роля в развитието на математиките и края на известни илюзии (Земята обикаля около Слънцето), е била свещено място.

Матила С. Гика, роден в 1881 г., починал през 1965 г., е автор на съчинението, озаглавено „Естетика на пропорциите в природата и в изкуствата“ (издание Галимар, 1927, 14 издания). На Гика се дължи между другото „Златното число“ — „Питагорови ритуали и ритми в развитието на западната цивилизация (два тома, изд. Галимар, 1931). Освен това едно подвързано издание в един том е излязло в 1980 г. под наслов „Опит върху ритъма“ (изд. Галимар, предишно издание от 1938 г.). Критикът Жан Рикарду се е интересувал от мита за *Изида* и *Озирис*, чийто авантюри могат да бъдат според него съдружени с известни аспекти на стила — почерка (écriture). Вж. „Нови проблеми на романа“, с. 181—182, 291—297.

Н. Д.